

ДР ЗОРАН ДРАГИШИЋ,
ПРОФЕСОР ФАКУЛТЕТА
БЕЗБЕДНОСТИ
У БЕОГРАДУ

Безбедност једног друштва мора да се сагледа и из перспективе обичног човека, кога свакодневни живот притиска различитим бригама, који осећа несигурност, брине одакле ће му доћи следећи оброк, да ли ће моћи да се лечи ако оболи, хоће ли имати кров над главом. Обичан човек се боји и нових изолација и тајкуна који га могу избацити с посла без икакве одговорности. Све је то извор осећања тешке неправде, које постаје родно место безбедносних проблема. Свако предавање о тероризму зато почињем констатацијом да је неправда родно место тероризма – каже професор др Зоран Драгишић.

НА ИВИЦИ ЖИЛЕТА

Тврди се да униполарни свет глобализације умањује изгледе за велике традиционалне оружане сукобе, а светом доминира нестабилност. У том се свету безбедносни ризици – догађаји који се могу, али не морају десити – појављују као ненамеравана последица намераваних делања. Чинило се да ће након слома Варшавског уговора и останка само једне глобалне силе свет бити много безбеднији.

Истина, могућност најстрашнијег сукоба – нуклеарног – у том тренутку је отклоњена и изгледало је да свет може да одахне.

■ *Професоре Драгишићу, да ли је то само тако изгледало?*

– Надања оних који су наивно поверовали да је оружани сукоб ствар прошлости, брзо су се изјаловила. Почели су ратови у СФРЈ и читав низ сукоба који је деведесетих година прошлог века потресао бројне делове планете. То је показало да је свет све само не безбедан. Потом, почетком овог века почела је права епидемија тероризма.

Практично, 21. век је тероризмом и почео, и већ сада можемо рећи да је ово век тероризма. Истина је да се смањила вероватноћа великог сукоба, али се повећала могућност малих сукоба и асиметричних ратова. Такозване мале сукобе не треба потцењивати – до сада, они су однели толико

живота колико би однео један велики рат. Поред тога, организовани криминал је ојачао и постао озбиљна безбедносна претња, јер је прешао у свет политике и може да угрози демократске процесе. Значи, безбедносни изазови су се само променили, а свет је и даље једно веома небезбедно место.

■ *Каква је, на том небезбедном месту, улога војне силе у великој трансформацији света, уз најаву и праксу сталних и преривних оружаних сукоба?*

– Војна сила није искључена из живота међународне заједнице, чак у унутрашњем политичком поретку многих земаља она добија значајнију улогу. Примера ради, Русија се враћа на светску сцену као велика војна сила. Она је обновила своје војне капацитете, и данас је спремна да парира највећим силама данашњице, што је створило нову безбедносну реалност. Војна сила, према мојој процени, игра све важнију улогу у руском друштву. И у САД војска има веома важно место у развоју тог друштва, а односи између цивилних власти и војске били су веома сложени и варирали од периода до периода.

У решавању међународних сукоба, војска ће и даље имати своје место, али се њена улога знатно променила. Нису то више некадашње гломазне оружане снаге које изводе велике војне операције, у које су укључене значајне ваздухопловне и оклопно-механизоване снаге, јер се природа савремених оружаних сукоба озбиљно мења. Данас се војске више припремају за другачије мисије, као што су наметање или одржавање мира, дакле за ситуације које обележавају савремено друштво.

У борби против тероризма, улога оружаних снага је прецењена, на-

рочито код Американаца. Сада се показује, на примеру рата у Ираку, да је таква политика доживела пораз. Идеја да се оружаном силом мења режим у једној земљи и да се толиком оружаном силом бори против терористичких група, показала се нерационалном и неефикасном. Американци су истрпели велике губитке и уз то нарушили углед који су имали почетком деведесетих година. Данас, САД је у озбиљним проблемима да сачува углед велике и моћне земље који је некад уживала.

Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година изгледало је да је Америка неприкосновена, да влада светом онако како хоће и да своје интересе може без проблема да наметне другима. То је могло да функционише током хладног рата, јер је Америка била боља од друге суперсиле, те је путем меке моћи успевала да се наметне. Амерички стратегии, међутим, нису разумели да САД нису биле привлачне источноевропским народима због војне моћи, носача авиона, тенкова и сличног, већ због квалитетног живота и слободе, због хollywoodских филмова, цинса, кока-коле... Укратко, источноевропским народима били су привлачни слобода и висок животни стандард, не војна сила. Покушавајући да војном силом, дакле старим начином, реши нове проблеме, Америка се нашла у проблему.

■ *Улога војске променила се и у Србији. Јасно се профилишу њени нови задаци, али и облик.*

– Анализа реформе домаћих оружаних снага показује да је добро уочено да она није, нити ће убудуће бити, оно што је била некада. Реформски кораци који се чине ради њене професионализације, модернизације, смањења бројности а повећања ефикасности, заснивају се

на добро уоченим проблемима. Српска војска развија се у војну силу која може одговорити потребама свог друштва у условима које 21. век намеће.

Теоретичари безбедности данас воде бројне расправе о методама борбе против тероризма и других асиметричних претњи. Поставља се питање на који начин решавати социјалну нестабилност и друге изворе угрожавања безбедности. Очигледно је да војна сила нема решења за те проблеме. Она је неопходна као фактор који се бави обезбеђивањем мировних операција, посткризним решавањем проблема, али пре у својству помоћи другим органима него што она сама заузима централно место у решавању тих проблема. Затим, ту је улога војске у цивилној заштити која изискује промену образовних програма, организацијско-формацијске структуре, обуке... Војска мора да се припреми да би могла да изврши те нове задатке.

■ *У самом српском друштву чују се мишљења да је војска непотребна, а има и оних који сматрају да је преслаба. Између те две крајности, где Ви видите место Војске Србије?*

– Наравно, постоје они који верују да је Војска непотребна и да ће потпуно изгубити важност у 21. веку, али ја се с тим не бих сложио. Мислим да Војска данас можда има већи значај него икад пре. Слажем се да је Србији потребна војска јача од ове коју имамо. Када кажем јача, не мислим гломазнија, већ ефикаснија и боље оспособљена за извршавање оних задатака који се налазе пред њом. Судећи по реформским корацима, и Министарство одбране и Генералштаб тако сагледавају ствари.

Војску, поред тога, морамо посматрати и као важан фактор у остваривању националне кохезије, што је за нас, као подељено друштво, од посебне важности. Зато треба порадити на томе да војска у српском друштву заузме место које јој припада. Морали бисмо много да порадимо на томе, поготово стога што је младима у Србији лакше да се поистовете са војском која се зове Војска Србије и има обележја Србије. Разне југословенске војске сви смо помало доживљавали у неку руку као стране, наднационалне. Данас, Војска у Србији има већи простор него пре да се озбиљно наметне. Први индикатор да је у томе успела биће повећање занимања младих за студије на Војној академији. Она данас делује модерније и озбиљније него пре неколико година, јер је доста урађено на промени наставних планова и програма, а и процеси реформе војног школства су у току, због чега сматрам да ће за кратко време ВА постати атрактивна високообразовна установа која ће моћи да пробере најквалитетније младиће и девојке.

Поновним развојем елитизма војне професије – а војна професија је или елитна или је нема – Војска се може вратити на место које јој припада, да буде јака, стабилна. Пошто је Војска политички неутрална, лако

се с њом може национално идентификовати, због чега она може постати значајан фактор стабилизације националне кохезије. Поред тога, ниједна друга институција нема толики капацитет кохезије као војска. Српска православна црква такође има кохезиони капацитет, али је она усмерена само на грађане православне вероисповести. Исламска верска заједница може да има тај утицај међу муслиманима. Али Војска, пошто нема идеолошки, политички, верски или који други предзнак, може учинити да се грађани Србије преко ње идентификују с државом. Због тога, у ситуацији озбиљне подељености српског друштва и политичке кризе, Војска Србије може бити добар механизам за превађавање те кризе.

Поред те, она наравно има и своју традиционалну улогу, као што је очување територијалног интегритета, суверенитета. Са економским јачањем земље, војни буџет требало би да се повећа, а оружане снаге боље технолошки опреме. У овом тренутку Војска Србије је најјача у региону, а у догледно време може да заузме заиста водећу позицију.

НАСИЉЕ НАД СРБИЈОМ

Самопроглашена независност Косова и Метохије и признања која су након тога уследила од стране неких држава, представља озбиљно кршење међународног права и принципа на којима почива међународна заједница након Другог светског рата. Безбедносне последице ће се осетити на глобалном и регионалном нивоу. Посебне последице осетиће наша земља, јер ће ово насиље над њом створити услове за развој различитих екстремних група које могу озбиљно дестабилизovati безбедносну ситуацију у Србији.

На глобалном нивоу, ова ситуација ће озбиљно погоршати односе САД и Русије и створити поделе унутар ЕУ. На регионалном нивоу, последице овог противправног чина осетиће Босна и Херцеговина, Македонија, Црна Гора и Грчка, док ће озбиљне економске последице истрпети Хрватска, јер ће регионална нестабилност смањити приходе хрватске туристичке привреде. Речју, самопрокламована независност такзване државе Косово представља још једну озбиљну спољнополитичку грешку САД, чије ће негативне последице трпети читав Балкан, а и саме САД ће озбиљно погоршати свој, ионако лош, рејтинг у свету.

■ *Неолиберални концепт друштвеног организовања, подржан информатичком револуцијом, оставља свој траг и на безбедност, глобалну и националну. Како Ви читате тај траг?*

– Данас не постоји некадашња подељена друштвених формација на социјализам и капитализам, већ само различити облици капитализма. Тако, постоји капитализам Европске уније, дакле капитализам развијеног типа. Постоји и *дивљи*, односно неолиберални капитализам обележен пљачкашком приватизацијом у већини источноевропских земаља, потом продубљивањем социјалне кризе и јаза између богатих и сиромашних. На једној страни је узак круг веома богатих, а на другој је маса оних који живе веома лоше. За источну Азију је, на пример, карактеристична фантастична стопа привредног раста коју најшири слој становништва уопште не осећа.

Информатичка револуција резултира постојањем све већег броја добро образованих сиромашних људи, посебно у Источној Европи, где је потенцијална елита долази управо из тог слоја. До сада то није посматрано као безбедносни проблем. Међутим, концепт људске безбедности те факторе узима у разматрање када процењује безбедност. Безбедност једног друштва, наиме, мора да се сагледа и из жабље перспективе – из перспективе обичног човека, кога свакодневни живот притиска различитим бригаама, који осећа несигурност, небезбедност.

■ *Данас у Србији обичан човек се не боји тероризма који је проглашен за највећи глобални проблем. Шта је његова окосница страха, као личног изражаја небезбедности?*

– Факултет безбедности спровео је веома озбиљна истраживања на огромном узорку, која су показала да се грађани Србије највише брину одакле ће им доћи следећи оброк, да ли ће моћи да се лече ако оболе, на који начин ће школовати своју децу, хоће ли имати кров над главом... Србија је земља бескућника. У њој је много људи који су избегли са раз-

личитих делова СФРЈ. Обичан човек се боји нових изолација, санкција и слично. Људи се боје нових тајкуна, односа приватних власника средстава за рад, јер их могу избацити с посла без икакве одговорности. Дакле, највећи страхови долазе из области економије. Сви ти страхови су извор осећања тешке неправде. Свако предавање о тероризму зато почињем констатацијом да је неправда родно место тероризма. Осећај неправде рађа тероризам и неке друге безбедносне проблеме.

А, уколико постоји огроман број незадовољних људи, нема тог безбедносног система, у ужем смислу те речи, који може да заштити државу и друштво. Смањивање незадовољства у друштву, решавање социјалних проблема, успостављање социјалне правде, у концепту неолибералног капитализма, представљају кораке ка успостављању друштвене стабилности и безбедности. Остваривање безбедности стога јесте делатност читавог друштва. Држава у томе има централно место, и без ње као главног провајдера безбедности и само друштво је немоћно. Ипак, држава и друштво заједно морају да учине да што мањи број грађана осети друштвену неправду. Ако постоји друштвена стабилност, демократски процеси, тада се много лакше контролише безбедност.

■ *Колико се безбедност државе поклапа са безбедношћу појединца који у њој живи?*

– Једна ствар је сасвим јасна – држава не може бити безбедна ако су појединци небезбедни, и обратно. У науци безбедности постоје два концепта, етатистички и концепт људске безбедности, које посматрам као комплементарне. Концепт безбедности појединаца – односно концепт хумане безбедности – модеран је облик препознавања најширег круга природних и друштвених појава као чиниоца безбедности. Али када говоримо о системским решењима, о томе ко су главни провајдери безбедности, уочавамо да је држава та од које се очекује да оствари безбедност.

Код класичних концепата безбедности, поједностављено, држава се сматра безбедном ако нема, на пример, проблема са суседима, ако ниједна земља нема територијалне или неке друге претензије према њој, или уколико унутар државе не постоје организоване групе које желе силом да промене власт. Али, ти концепти не узимају у обзир колико је просечна плата у тој земљи, ниво задовољства људи, својим животним стандардом, организовање здравственог и социјалног система... Та врста незадовољства је огроман манипулативни простор за неког ко жели силом да наметне неке промене. Код таквих проблема не може се ефикасно реаговати полицијом или војном силом. Они се решавају другачије.

Не може се, на пример, на покушај манипулације младим муслиманима реаговати државним апаратом силе. Ту не може да делује нико други сем муслиманска верска заједница. Проблем радикализације муслимана јесте безбедносно питање, али ту не може да интервенише држава. Она не може да пошаље полицију која ће младе поучавати исламу. То могу само њихови имами, јер га нико боље од њих не познаје. Уз то, не може се организовати верска настава мимо верске заједнице. На крају крајева, држава и не сме да говори некоме у шта ће да верује. Бити вехабија није забрањено. Нико не може заборанити заступање тог правца у исламу. Међутим, добро знамо до каквих проблема то може довести и ту као фактор стабилизације може се појавити само исламска заједница. Постоји и низ других примера којима се одговарајући одговори на безбедносне проблеме не могу наћи изван неких друштвених фактора који су изван државе. Одатле извире одговорност читавог друштва и концепт људске безбедности отвара таква питања и настоји да даје одговор на њих.

■ *Факултет безбедности покушао је да створи модел уз чију би помоћ могла да се, условно речено, мери ниво безбедности. С тиме се изашло и на међународну универзитетску сцену. Шта српска страна још може понудити у тој интелектуалној равни?*

– На Факултету безбедности покушали смо концепт људске безбедности потпуно да операционализујемо, да установимо листу по-

казатеља безбедности, начина на које ћемо их мерити. Успоставили смо корелациону, негде чак и узрочно-последичну везу између неких фактора, радили смо корелационе анализе да бисмо утврдили односе међу тим факторима и одредили како можемо реаговати у одређеним ситуацијама. Истраживања по том моделу урадили смо у великом броју општина и добили заиста интересантне резултате.

Припремамо се и за ново истраживање, које ће показати пресек стања безбедности, који ћемо моћи да поредимо са стањем у 2004. години. Тако ћемо моћи да тражимо чиниоце који су у узрочној и у корелационој вези и преко тога успоставити одређене моделе мера преко којих се стање безбедности може поправљати. За тај модел постоји значајно интересовање у свету, посебно данас када међународне снаге долазе на подручја са нејасном ситуацијом. Наш модел може бити фантастична припрема за одлазак на нови терен у мировну мисију, јер се преко њега може мерити начин на који људи доживљавају своје стање безбедности и успоставити листа индикатора преко којих то утврдити. Тај концепт смо успели да извеземо као плод домаће памети и за њега постоји велико занимање међу партнерима с којима радимо. Ми смо на то веома поносни, јер смо преко тога успели да успоставимо занимање страних образовних и научноистраживачких институција за нас. У нашим истраживањима учествовале су и колеге с других факултета Београдског универзитета, па БУ можемо да легитимишемо као место где је концепт, створен 1994. године у оквиру УН, развијен и операционализован.

■ *На који се начин безбедност изучава код нас и у свету, и колико је искуство из деведесетих година 20. века допринело да се то у Србији ради на начин који је Западу занимљив?*

– У оквиру Београдског универзитета наш факултет је специјализован за изучавање безбедности, а постоје и установе у оквиру војног и полицијског школства које се тиме баве. За нас је веома важна блиска сарадња између Факултета безбедности и Војне академије – успоставили смо заједничке програме и студије за стицање заједничке дипломе. Кадети Војне академије Смера пешадије стичу на крају студирања и диплому Факултета безбедности, која ће им омогућити да, у случају потребе или жеље, каријеру наставе и ван војске.

Србија у овом тренутку има добар систем школовања стручњака за безбедност. Београдски универзитет је у овом тренутку лидер у региону. Сарађујемо са сличним институцијама у Румунији, БиХ, Словенији, Хрватској, Македонији. Без лажне скромности, могу рећи да смо корак испред њих захваљујући томе што смо на време почели озбиљно да радимо са образовним и научноистраживачким институцијама Европске уније и САД, а одавно је успостављена сарадња и са једним московским универзитетом.

Најзначајнија ствар коју смо до сада урадили јесте заједнички курс са Универзитетом Гронинген у Холандији, који је референтна институција за безбедност у Европској унији. Навелико смо отворили врата у ЕУ и све што данас представља теоријску мисао у области безбедности у Европи нам је доступно. Често учествујемо на различитим курсевима и семинарима широм Европе и САД. И ми овде неке организујемо, као што је *Људска безбедност – 10 година после (2004)*, и на светском нивоу.

Факултет је за последњих осам година успео да, од институције која је вегетирала на застарелим програмима и неизвесном будућношћу, искористи шансу која се указала. Тим, с тадашњим деканом др Драганом Дулић на челу, проучио је шта је то у свету у овој области примарно, где су шансе, шта се дешава. Нисмо се стидели да кажемо да нам треба помоћ, размена знања и да желимо да учимо од других.

Ако разумете да стално треба да учите, онда су вам велике шансе да budete успешни и да та знања делите са својим студентима, те добијете квалитетну генерацију младих стручњака која треба да се стара о безбедности своје земље. ■

Снежана ЂОКИЋ